

Thomas Wallnig, Johannes Frimmel & Werner Telesko (eds.), *18th Century Studies in Austria 1945–2010*. Das Achtzehnte Jahrhundert und Österreich: internationale Beihefte 4 (Boc-hum: Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts, 2011). 282 pp.

Föreliggande engelskspråkiga antologi är publicerad av de skandinaviska 1700-talsföreningarnas österrikiska systerförening, *Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts*. Boken är uppdelad i fjorton tematiska kapitel på ungefär tjugo sidor vardera, författade av en eller två forskare. Varje kapitel erbjuder läsaren en överblick över ett visst fält eller tema av 1700-talsstudier inom den nuvarande republiken Österrikes gränser. Som titeln anger ligger fokus på forskning publicerad mellan 1945 och 2010.

De flesta delarna behandlar relativt traditionella historievetenskapliga områden som politik, upplysning och idéhistoria, vetenskap, ekonomisk och social utveckling, kvinnohistoria samt kriminologi. Eftersom det österrikiska 1700-talssällskapet (liksom det svenska) är tvärvetenskapligt ingår även kapitel om visuell konst, arkitektur, litteratur, musik och teater. Antologin avslutas med tre kapitel om bok- och publiceringshistoria, den digitala medieutvecklingens betydelse för 1700-talsstudier, samt en skiss över sällskapets utveckling sedan grundandet 1982. Eftersom varje kapitel innehåller en litteraturförteckning, som oftast är lika lång som själva brödtexten, fungerar antologin utmärkt som introduktion till en mängd olika forskningslägen. Den som hade hoppats på historiografiska redogörelser kommer däremot att bli besviken, för de flesta bidragen innehåller endast långa uppräknningar av utgiven forskning medan de historiografiska reflektionerna är korta.

Bidragen spretar så väl i innehåll som fokus, men några generella iakttagelser går att

göra. För det första hade andra världskriget forskningsmässiga effekter. Efter Anschluss tvingades folk av en viss etnicitet eller med önskad politisk uppfattning bort från sina befattningar och nazistiska akademiker förlorade likaså sina arbeten efter krigsslutet. Författaren till antologikapitlet om politisk historia, Michael Hochedlinger, menar dessutom att forskning om den österrikiska nazismen gjort att andra epokers politiska historia, som 1700-talets, hamnat i skymundan. För det andra verkar 1970-talet ha utgjort en särskilt formativ fas som drev de flesta fälten i nya riktningar. Upplysningsforskningen är ett exempel, där forskare tycks ha samarbetat över traditionella disciplinränder i mycket högre utsträckning än tidigare och därmed förmått både bredda och nyansera upplysningsbegreppet. För det tredje har utländska forskare och österrikiska emigranter bidragit med viktiga studier inom flera fält, till exempel litteraturhistoria eller historisk kriminologi. I synnerhet politisk historia – där bland annat forskare som Charles Ingrao, Richard Evans och P. G. M. Dickson har gjort tydliga avtryck – verkar ha varit och kanske fortfarande är beroende av akademiker verksamma utanför det nuvarande Österrikes gränser. Till sist fortsätter Habsburgmonarkins konglomeratkaraktär att spöka för forskare. Eftersom monarkin var uppdelad i en mängd olika provinser med stora politiska och administrativa skillnader blir sociala, juridiska och ekonomiska fenomen svåra att studera utan att ta hänsyn till de gamla regiongränserna. Till exempel är det svårt att jämföra delar av nuvarande västra Österrike med delar i nuvarande östra Österrike, då dessa historiskt sett regerades på ibland helt olikartade villkor.

Antologins största styrka är också dess största svaghet: den är kortfattad och lättöverskådlig men begränsad. Att skriva om 1700-talets Österrike och begränsa sig till dagens republiks gränser blir minst sagt anakronistiskt. Till exempel var dåvarande Böh-

men mer integrerat i den habsburgska staten än stora delar av nuvarande Österrike, i synnerhet de västra delarna. Vidare försämrar möjligheterna till förståelse av den konstnärliga utvecklingen om man inte tar hänsyn till väldets multikulturella karaktär, vilket flera av antologiförfattarna implicit påpekar. Valet av geografisk begränsning är förståeligt eftersom det annars hade krävts en mer omfattande antologi med fler inblandade forskare, och helst från andra länder än dagens Österrike. Men urvalet är ändå alltså långt ifrån optimalt. En annan problematik till följd av bokens begränsning i omfång är att flera författare istället för att utveckla resonemang hänvisar till tidigare verk där de förfäktat samma åsikter eller behandlat tidigare forskning utförligare. Därmed blir de själva också bland de mest refererade författarna i litteraturförteckningen, vilket inte nödvändigtvis är representativt för forskningsläget.

I inledningen uppmärksammar redaktörerna det dilemma som kan uppstå när den nyare forskning som behandlas är skriven av fortfarande aktiva akademiker, kollegor eller kanske vänner till författarna. Hur redaktörerna har försökt lösa problemet framgår inte. Kanske är det en av anledningarna till att de flesta kapitel inte sträcker sig längre än till 1990-talet. Historiografi är överhuvudtaget en känslig och svår vetenskap, just på grund av att de man studerar är kollegor, före detta handledare, professorer, och så vidare. Jag hade gärna sett en diskussion om tillvägagångssätt och hänsynstaganden när det gäller denna aspekt av arbetet. Trots dessa invändningar fungerar antologin väl som snabb introduktion i forskningsläget. De respektive författarna har gjort ett hästjobb för att få in ett så omfattande forskningsläge och många utvecklingslinjer på dessa få sidor. Antologin är en bra startpunkt för den som vill börja läsa in sig på 1700-talets Habsburgvälde och dess samhällsliv.

Martin Almbjär

Catarina Welin & Sampo Honkala, *Per Otto Adelborg 1781–1818: krigare med vass penna* (Esbo: Litorale, 2014). 217 pp.

Om det inte varit för Catarina Welins och Sampo Hokalas år 2014 utgivna bok om Per Otto Adelborg, och hans respektlösa och raljerande karikatyrteckningar från det sena 1700- och det tidiga 1800-talets Sverige och Finland, skulle nog få idag alls känna till hans namn. Adelborg var till professionen officer och hade deltagit i finska kriget 1808–1809 och i kriget i Norge 1814. Därutöver ägnade han sig åt att i teckning avbilda vänner, familj och kollegor, meningsmotståndare och fiender i fred som i krig. Visserligen utförde han några porträtt i olja liksom teckningar och grafik med motiv ur det privata livet, men det är karikatyrerna som onekligen gör honom jämförbar med den äldre Carl August Ehrensvärd liksom den generationen senare verksamme Fritz von Dardel, båda kända just för sina karikatyrer. Särskilt den bildsvit där Adelborg driver med Gustav IV Adolf och hans regering, liksom teckningarna som illustrerar finska kriget 1808–1809, knyter honom till denna tradition.

Adelborg var som konstnärligt verksam officer inte unik. Förutom att teckning var ett omtyckt tidsfördriv i adels- och högreståndskretsar fanns det ett rent militärt behov av att kunna rita. Utöver att officerare behövde kunskaper i kartritning krävdes i större eller mindre utsträckning även förmåga att utföra ritningar till befästningar och byggnader liksom att i perspektiv kunna dokumentera slag och belägringar. Ett tidigt exempel är den mångsidigt verksamme fortifikationsofficeren, arkitekten och tecknaren Erik Dahlbergh, generalkvartermästare från 1674 och mest känd för sitt stora topografiska planschverk *Suecia Antiqua et Hodierna*. Med honom och den militära ingenjör- och arkitekturutbildning i Fortifikationen han tog initiativet till, liksom den starka utvecklingen av amatörismen – inte minst inom bildkonsten – formerades förete-